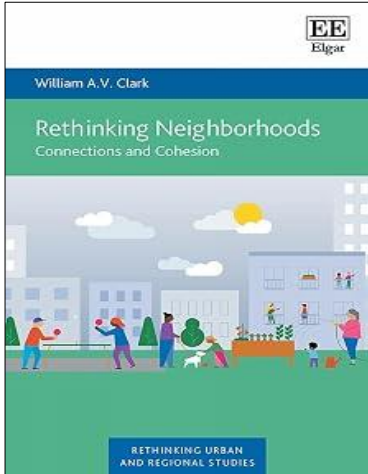

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)

นิฤมณ รัตนะรัตน์¹

Nirumon Rattanarat²

ชื่อหนังสือ: Rethinking

Neighborhoods: Connection and Cohesion

ผู้เขียน: William A.V. Clark

สำนักพิมพ์: Edward Elgar Publishing

ปีที่พิมพ์: 2025

จำนวนหน้า: 222 หน้า

มุมมองใหม่ต่อการพัฒนาพื้นที่ย่านที่อยู่อาศัย: เครือข่ายสัมพันธ์และ ความเหนียวแน่นทางสังคม

หนังสือ “Rethinking Neighborhoods: Connections and Cohesion” เขียนโดย William A.V. Clark ศาสตราจารย์ด้านภูมิศาสตร์จากมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย ลอสแอนเจลิส (UCLA) เป็นหนังสือที่ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์แบบพลวัตระหว่าง “พื้นที่” และ “สังคม” ผ่านมุมมองของ “ย่านที่พักอาศัย” (Neighborhood) โดยหนังสือเล่มนี้ได้โต้แย้งความเชื่อเดิม ที่มองว่าในยุคโลกาภิวัตน์และการสื่อสารไร้พรมแดนผ่านอินเทอร์เน็ต จะทำให้พื้นที่ระดับชุมชน

¹ รองศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์ประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพฯ ประเทศไทย
E-mail: narumonpr@yahoo.com

² Associate Professor Dr., Lecturer of Faculty of Social Administration, Thammasat University, Bangkok, Thailand.

ถูกลดความสำคัญลง ในทางกลับกัน Clark ชี้ให้เห็นว่า “ย่านที่พักอาศัย” จะทวีความสำคัญมากยิ่งขึ้น โดยศึกษาผ่านกระบวนการเลือกที่อยู่อาศัยและอธิบายถึงขั้นตอนที่ผู้คนได้ทำการค้นหาและตัดสินใจเลือกย่านที่อยู่อาศัย โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ ได้แก่ ระเบียบรายได้ สถานะทางสังคม และความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เนื่องจากย่านที่พักอาศัยคือจุดเริ่มต้นของการใช้ชีวิตของบุคคล โดยเริ่มตั้งแต่ครอบครัว เพื่อนบ้าน โรงเรียน สถานที่ทำงาน สาธารณสุข ชุมชน และสังคม และยังเป็นตัวกำหนดว่าเราจะปฏิสัมพันธ์กับใครในชีวิตประจำวัน ย่านที่อยู่อาศัยจึงไม่ใช่เพียงฉากหลังของชีวิต ไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่ทางกายภาพ แต่คือโครงสร้างพื้นฐานของชีวิตที่ส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพชีวิต สุขภาพ และความสุขของมนุษย์ ซึ่งที่อยู่อาศัยถือเป็นหัวใจสำคัญต่อคุณภาพชีวิตและความกินดีอยู่ดีของมนุษย์ ซึ่งหากบุคคลมีความสัมพันธ์กันมากในระดับท้องถิ่น และในย่านที่อยู่อาศัย จะส่งผลต่อความเหนียวแน่นของคนในชุมชน ก่อให้เกิดทุนทางสังคม ดีต่อสุขภาพและสุขภาวะของประชากรที่อยู่อาศัยในย่านนั้นๆ หรือมีสภาพที่เรียกว่า “เมืองที่เป็นธรรม” (Just city) ซึ่งจะเป็นย่านที่อยู่อาศัยที่ช่วยส่งเสริมให้มีการขยับสถานะทางสังคม เกิดจากความไว้วางใจและความผูกพันของคนในชุมชน ดังนั้น เมืองที่เป็นธรรมจึงเอื้อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เข้มแข็ง ซึ่งนำไปสู่สุขภาวะที่ดีของผู้อยู่อาศัย โดยเนื้อหาในหนังสือฉบับนี้ถูกแบ่งออกเป็น 3 ภาค (Part) รวมจำนวน 9 บท ซึ่งสามารถสรุปรายละเอียดของเนื้อหาในหนังสือได้ดังต่อไปนี้

ภาคที่ 1 บทบาทของย่านที่อยู่อาศัยและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเมือง (The Role of Neighborhoods and Urban Structure)

ตามแนวคิดของ Clark มอง “ย่านที่พักอาศัย” ในฐานะกลไกสำคัญที่ขับเคลื่อนโครงสร้างของเมือง แบ่งออกได้เป็น 3 มิติหลัก ได้แก่ (1) ย่านที่พักอาศัยในฐานะ “หน่วยพื้นฐานของสังคมและพื้นที่” (Socio-spatial unit) ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวคัดกรองประสบการณ์ชีวิตของมนุษย์ ผ่านโครงสร้างเมือง

และอัตลักษณ์ของพื้นที่ (Place identity) เช่น ย่านคนทำงาน ย่านธุรกิจ เป็นต้น (2) กระบวนการ “คัดกรองและแบ่งแยก” (Sorting and segregation) เช่น การคัดกรองทางเศรษฐกิจ เช่นเมืองจัดระเบียบตัวเองผ่านราคาที่ดินและค่าเช่า ทำให้คนที่มีรายได้ใกล้เคียงกันไปรวมตัวพักอาศัยอยู่ในย่านเดียวกัน เป็นต้น (3) พลวัตและการเปลี่ยนแปลง (Neighborhood dynamics) การจัดระเบียบเมืองจะเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาผ่านวงจรชีวิตของที่อยู่อาศัย เช่น เมื่ออาคารที่พักอาศัยทรุดโทรมลง คนที่มีฐานะดีจะย้ายออกไปสู่ย่านที่อยู่อาศัยใหม่ที่ดีกว่า และปล่อยให้คนที่มีรายได้น้อยกว่าเข้ามาแทนที่ ด้วยเหตุนี้ ถ้าเข้าใจถึงการจัดระเบียบย่านที่อยู่อาศัยแล้วก็จะสามารถบริหารจัดการเมืองให้เกิดเมืองที่เป็นธรรม (Just city) ได้โดยการจัดระเบียบย่านที่อยู่อาศัยให้มีความเชื่อมโยง (Connectivity) กับสิ่งต่างๆ เช่น ย่านคนจนต้องเชื่อมต่อกับย่านแหล่งที่หางานได้ง่าย หรือการจัดระเบียบย่านที่อยู่อาศัยให้มีความเหนียวแน่น (Cohesion) เช่น ให้คนในย่านมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เพื่อลดอาชญากรรมและเพิ่มคุณภาพชีวิต

บทที่ 1 สภาพเมืองและย่านที่อยู่อาศัยของเมือง: ภาพลักษณ์และการตีความ (Cities and their neighborhoods-images and interpretations)

กระแสโลกาภิวัตน์ เทคโนโลยี และการสื่อสารที่ไร้พรมแดน จะทำให้คนสามารถเชื่อมต่อกับใครก็ได้จากทุกมุมโลก แต่ในความเป็นจริง กลับพบว่าอัตราการย้ายที่อาศัยที่ลดลง ผู้คนมีแนวโน้มที่จะปักหลักและอาศัยอยู่ในย่านเดิมยาวนานขึ้น จำนวนประชากรสูงอายุที่สูงขึ้นและก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุที่ต้องพึ่งพาสิ่งอำนวยความสะดวกและสภาพแวดล้อมใกล้บ้านมีส่วนเพิ่มขึ้นอย่างมาก และการพึ่งพาบริการของรัฐในท้องถิ่น (Local government services) คุณภาพชีวิตของคนเมืองยังคงถูกกำหนดโดยบริการระดับย่าน เช่น โรงเรียนใกล้บ้าน ความปลอดภัย และสถานีตำรวจ ย่านที่อยู่อาศัยจึงไม่ใช่แค่ “ฉากหลัง” ของการดำเนินชีวิต แต่เป็นโครงสร้างทางภูมิศาสตร์ที่มีชีวิต และ

เป็นพื้นที่ศูนย์กลางที่ส่งผลต่อสุขภาวะ (Well-being) รวมถึงความรู้สึกปลอดภัย และการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

บทที่ 2 การอธิบายและการแบ่งประเภทย่านที่อยู่อาศัย: ความแตกต่าง และการตีความ (Describing and classifying neighborhoods: Differentiation and interpretation)

จากเดิม การแยกประเภทย่านที่อยู่อาศัยจะแบ่งออกเป็นย่านชุมชนตามเขตการปกครองหรือเขตสำมะโนประชากร ซึ่งมักจะไม่ตรงกับขอบเขตการใช้ชีวิตจริงของคน ต่อมาจึงเกิดการวัดค่าและจัดกลุ่มชุมชนด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ เครื่องมือระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) เช่น Nearest neighbor analysis ช่วยให้นักวิจัยสามารถสร้างขอบเขตย่านชุมชนแบบเฉพาะเจาะจงขึ้นมาได้เอง โดยอิงจากตัวแปรเฉพาะที่สนใจ เช่น สัดส่วนประชากรตามกลุ่มชาติพันธุ์ หรือระดับรายได้ ทำให้เห็นภาพพื้นที่ชุมชนที่สะท้อนความเป็นจริงทางสังคมได้แม่นยำยิ่งขึ้น และกล่าวถึงการเปลี่ยนผ่านของรูปแบบการแบ่งแยกสีผิวและกลุ่มชาติพันธุ์ว่า ในบางพื้นที่ยังคงมีเส้นแบ่งทางเชื้อชาติและสีผิวที่ค่อนข้างชัดเจน ในอีกมุมหนึ่ง ปรากฏการณ์ที่ประชากรผิวดำย้ายออกไปอยู่ย่านชานเมือง (Suburbanization) มากขึ้น ส่งผลให้เกิดย่านชุมชนแบบผสมผสานเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งเข้ามาช่วยลดระดับความรุนแรงของการแบ่งแยกในอดีตลง

บทที่ 3 ประชากร กระบวนการ สถาบัน และการเปลี่ยนแปลงของย่านที่อยู่อาศัย (People and processes, institutions, and neighborhood change)

บทบาทของประชากรและวงจรชีวิตชุมชนมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของย่านที่อยู่อาศัย เมื่อประชากรกลุ่มเดิมมีรายได้มากขึ้นหรือเปลี่ยนสถานะทางครอบครัว เช่น แต่งงาน มีลูก พวกเขาจะย้ายออกไปยังย่านอื่นที่มีคุณภาพดีกว่า เปิดโอกาสให้ประชากรกลุ่มใหม่ที่มีรายได้น้อยกว่าย้ายเข้ามาแทนที่ เพื่อความต้องการตามช่วงวัย การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างอายุประชากรในย่าน

นั้นๆ ส่งผลต่อความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ย่านที่มีคนหนุ่มสาวมากจะต้องการร้านค้าและพื้นที่สันทนาการ แต่เมื่อย่านนั้นเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ความต้องการจะเปลี่ยนเป็นสถานพยาบาลและพื้นที่สงบ นอกจากนี้ยังมีปรากฏการณ์ปรับปรุงพื้นที่เพื่อเปลี่ยนชนชั้น (Gentrification) ซึ่งเป็นกรณีที่นายทุนและประชากรที่มีรายได้สูงย้ายเข้ามาจับจองและปรับปรุงพื้นที่ในย่านเก่าแก่หรือย่านเสื่อมโทรม ซึ่งส่งผลให้ค่าครองชีพและราคาอสังหาริมทรัพย์พุ่งสูงขึ้น จนบีบให้ผู้อยู่อาศัยดั้งเดิมที่มีรายได้น้อยต้องย้ายออกไป รวมไปถึงการเกิดอิทธิพลของกลไกตลาดและสถาบันการเงินที่มีการปล่อยสินเชื่อ รวมทั้งการสร้างบทบาทของผู้ประเมินอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งมีส่วนอย่างมากในการชี้ว่าย่านใดจะเติบโตหรือย่านใดจะถูกทอดทิ้ง ประกอบกับการจัดทำนโยบายและกฎหมายผังเมือง การกำหนดโซนพื้นที่ และนโยบายที่อยู่อาศัยของภาครัฐ ซึ่งเป็นตัวกำหนดทิศทางสำคัญในการรักษาเสถียรภาพ หรือในบางครั้งก็เป็นตัวเร่งให้เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างย่านชุมชนต่างๆ

ภาคที่ 2 การค้นหา การเลือก และการตัดสินใจเลือกย่านที่อยู่อาศัย (Neighborhood Search, Selection, and Choice)

ตามแนวคิดของ Clark ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาพฤติกรรมมนุษย์ว่ามนุษย์มีเหตุผลในการเลือกย่านที่พักอาศัยผ่านกระบวนการ 3 ขั้นตอน ได้แก่ (1) การค้นหา (Neighborhood search) เป็นการมองหาตามสิ่งที่พบเห็นโดยพิจารณาจาก “ข้อมูล” และ “พื้นที่” ที่ได้รับรู้ เช่น พื้นที่ที่จะค้นหาเฉพาะในย่านที่ตนเองรู้จักหรือคุ้นเคยเท่านั้น โดยมีช่องทางของการหาข้อมูลตั้งแต่คนรู้จักไปจนถึงแพลตฟอร์มออนไลน์ ซึ่งแต่ละช่องทางจะให้ภาพลักษณ์ของย่านที่อยู่อาศัยแตกต่างกัน รวมไปถึงเมื่อเกิดจุดเปลี่ยนของชีวิต เช่น การแต่งงาน การมีลูกหรือการเปลี่ยนงาน เป็นต้น (2) การเลือก (Selection) คือ การประเมินย่านที่อยู่อาศัยภายใต้ข้อจำกัด และเมื่อได้ตัวเลือกย่านที่อยู่อาศัยมาแล้ว มนุษย์จะเข้าสู่กระบวนการประเมินผลประโยชน์ โดยคำนึงถึงข้อจำกัดด้านงบประมาณซึ่ง

เป็นตัวคัดกรองที่สำคัญที่สุด รวมทั้งคุณลักษณะของย่านที่อยู่อาศัย ซึ่งการเลือกไม่ได้ดูแค่ตัวบ้าน แต่จะดู “สภาพแวดล้อม” ประกอบด้วย เช่น คุณภาพโรงเรียน ความปลอดภัย ความสะอาด เพื่อนบ้าน โดยจะมีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่ง (Sense of belonging) ของย่านที่พักอาศัยนั้น กล่าวคือมนุษย์มักเลือกย่านที่คนอาศัยอยู่ซึ่งมีลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ หรือเชื้อชาติที่ใกล้เคียงกับตนเอง เพราะทำให้รู้สึกปลอดภัยและลดความขัดแย้งในการใช้ชีวิต และ (3) การตัดสินใจเลือกย่านที่อาศัย (Choice) ซึ่งตัวเลือกอาจจะไม่ใช่ตัวเลือกที่ดีที่สุดแต่เป็นตัวเลือกที่ยอมรับได้มากที่สุดภายใต้ทรัพยากรที่มี โดยเมื่อคนจำนวนมากตัดสินใจเลือกย่านที่อยู่อาศัยใกล้เคียงหรือคล้ายคลึงกันก็จะเกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “การคัดกรองตัวเอง” (Self-sorting) ซึ่งถ้าทุกคนอยากอยู่ในย่านที่อยู่อาศัยของคนรวย ย่านนั้นจะแพงขึ้นเรื่อยๆ ในทางกลับกันถ้าหลายคนย้ายหนีออก ย่านที่อยู่อาศัยก็เริ่มเสื่อมโทรมและเกิดความล้มเหลวอย่างรวดเร็ว

บทที่ 4 ทางเลือกในการอยู่อาศัยและการคัดเลือก (Residential choice and residential selection)

จากการศึกษาพฤติกรรมและการตัดสินใจในระดับบุคคล พบว่า คนมีกระบวนการอย่างไรในการค้นหาและเลือกที่อยู่อาศัยใหม่ ซึ่งพบว่ามีข้อจำกัดในการค้นหาที่อยู่อาศัย โดยการเลือกที่อยู่อาศัยมักจำกัดอยู่แค่ในพื้นที่ที่ตนเองคุ้นเคย หรือได้รับข้อมูลผ่านเครือข่ายสังคมและสื่อออนไลน์เท่านั้น และคนเรามักจะเลือกย่านใหม่ที่ทับซ้อนหรืออยู่ใกล้กับพื้นที่กิจกรรมเดิมในชีวิตประจำวัน เช่น ใกล้ที่ทำงานเดิม โรงเรียนลูก หรือย่านที่คนรู้จักอาศัยอยู่ เป็นต้น ทำให้ขอบเขตการค้นหาไม่ได้กระจายไปทั่วทั้งเมืองอย่างอิสระ และเมื่อต้องตัดสินใจเลือกย่านที่อยู่อาศัยก็มีตัวแปรสำคัญในการตัดสินใจเลือก ได้แก่ การชั่งน้ำหนักระหว่างราคาที่อยู่อาศัยกับคุณภาพของสิ่งแวดล้อม ความปลอดภัย และความสะดวกสบาย ความใกล้ไกลจากที่ทำงานและระบบขนส่งมวลชน ซึ่งเป็นปัจจัยหลักในการจำกัดวงตัวเลือกย่านที่อยู่อาศัย ซึ่งทำให้คนเรามักมีแนวโน้มที่จะ

เลือกอยู่ในย่านที่มีผู้คนลักษณะคล้ายคลึงกับตนเอง ทั้งในแง่ของระดับรายได้ การศึกษา หรือภูมิหลังทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์

บทที่ 5 การคัดกรองตัวเอง การแบ่งแยก และระยะห่างทางสังคม (Sorting, segregation, and social distance)

พฤติกรรมการคัดกรองตัวเองของมนุษย์มีแนวโน้มจะเลือกที่อยู่อาศัย ร่วมกับคนที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับตนเอง ไม่ว่าจะเป็นฐานะ เชื้อชาติ การใช้ชีวิต โดยคนที่มิสถานะใกล้เคียงกันมักจะถูก “คัดแยก” ให้ไปรวมตัวกันในพื้นที่ เฉพาะ ซึ่งเป็นการคัดแยกโดยธรรมชาติ และการคัดแยกจากความพร้อมทาง เศรษฐกิจตามโครงสร้างราคาและประเภทของอสังหาริมทรัพย์ในตลาด เช่น ย่านบ้านเดี่ยวราคาแพง ย่านอะพาร์ตเมนต์ให้เช่าราคาถูก ทำหน้าที่เป็นกลไก คัดกรองและแบ่งแยกผู้คนตามระดับรายได้และความมั่งคั่งโดยอัตโนมัติ ในส่วน ย่านที่อยู่อาศัยในเมืองจะเกิดชุมชนแบบผสมผสานวัฒนธรรม (Mixed communities) มากขึ้น ซึ่งสะท้อนถึงระดับการยอมรับทางสังคมและการ แต่งงานข้ามเชื้อชาติที่สูงขึ้น โดยเปลี่ยนรูปแบบจากความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ไปสู่ความเหลื่อมล้ำทางความมั่งคั่งและรายได้ (Wealth disparities) แทน ซึ่งจะเกิดการสร้างกำแพงกันระหว่างย่านคนรวยและคนจนอย่างเหนียวแน่น โดยกลุ่มประชากรที่มีรายได้สูงหรือคนผิวขาวบางส่วนยังคงหลีกเลี่ยงการย้าย เข้าไปในย่านที่มีคนผิวดำอยู่อย่างหนาแน่น เนื่องจากความกังวลเกี่ยวกับปัญหา อาชญากรรม การมีคุณภาพการศึกษาต่ำ จึงไม่ต้องการเป็นประชากรกลุ่มน้อย ในพื้นที่นั้น ซึ่งจะทำให้ตนเองเสียประโยชน์

บทที่ 6 การเลื่อนฐานะทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงของย่าน (Social mobility and neighborhood change)

ย่านที่อยู่อาศัยมีบทบาทสำคัญในการเป็นตัวกำหนดโอกาส (Geography of opportunity) กล่าวคือ สถานที่ที่ที่เราเติบโตหรืออยู่อาศัยมักส่งผลโดยตรง ต่อโอกาสในการยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจ คุณภาพชีวิต และอนาคตของ คนนั้น โดยผลการศึกษาจากงานวิจัยของ Chetty et al. (2014, 2016, 2018)

เกี่ยวกับโครงการ Moving to Opportunity (MTO) ของรัฐบาลสหรัฐอเมริกา แสดงให้เห็นว่า เด็กที่ย้ายจากย่านยากจนไปอยู่ในย่านที่มีความพร้อมสูงกว่า จะมีรายได้เฉลี่ยเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่สูงขึ้น และมีโอกาสเข้าเรียนมหาวิทยาลัยมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งมีผลต่อโอกาสความก้าวหน้าและการเลื่อนชั้นทางสังคม อย่างไรก็ตามอาจจะมีข้อจำกัดของการใช้ย่านที่อยู่อาศัยเป็นเครื่องมือเลื่อนชั้น โดยครอบครัวที่มีรายได้น้อยจำนวนมาก ไม่ได้มองแค่ความเจริญของย่าน แต่พวกเขาเลือกที่จะยอมอยู่ในย่านเดิมหรือย่านใกล้เคียง เพราะต้องการอยู่ใกล้ชิดกับญาติพี่น้อง กลุ่มเพื่อน หรือเครือข่ายทางสังคมที่พร้อมจะให้ความช่วยเหลือและพึ่งพากันได้ในยามยาก เช่น ช่วยดูแลบุตรหลาน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่าก็มีประชากรหลายกลุ่มที่ย้ายเข้าไปอยู่ในเมืองซึ่งเป็นย่านคนรวยได้สำเร็จ แต่ในเวลาต่อมาก็มักจะย้ายกลับมาสู่นอกเมืองเหมือนเดิม เนื่องจากรู้สึกไม่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนใหม่ หรือพบว่าค่าครองชีพโดยรวมของย่านในเมืองสูงเกินไป

ภาคที่ 3 ผลลัพธ์ของย่านที่อยู่อาศัย ความเหนียวแน่น สุขภาพ และสุขภาวะ (Neighborhood Outcomes: Cohesion, Health, and Wellbeing)

ตามแนวคิดของ Clark เห็นว่าย่านที่อยู่อาศัยไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่ทางกายภาพ แต่เป็นโครงสร้างพื้นฐานของชีวิตที่ส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพชีวิต สุขภาพ และสุขภาวะของผู้ที่อยู่อาศัยในย่านนั้น ดังนั้น ในการศึกษาผลลัพธ์เชิงพื้นที่ในย่านที่อยู่อาศัยจึงต้องพิจารณาจากสิ่งต่างๆ ได้แก่

1. ความเหนียวแน่นทางสังคมและความเชื่อมโยง (Social cohesion and connections) เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ที่สม่ำเสมอในระดับพื้นที่ ในย่านที่มีความเหนียวแน่นจะสร้าง “ทุนทางสังคม” ซึ่งเป็นเครือข่ายความเชื่อใจที่เพื่อนบ้านมีให้กัน ทำให้เกิดการช่วยเหลือกัน เช่น ผากบ้านไว้กับเพื่อนบ้าน ในย่านที่มีความปลอดภัยและความเหนียวแน่นสูง คนในย่านจะมีแนวโน้มที่จะมองโลก

ในแง่ดีและไว้ใจคนแปลกหน้ามากขึ้น ซึ่งเป็นรากฐานของสังคมที่สงบสุข ความหลากหลายทางเชื้อชาติหรือฐานะส่งผลต่อความเหนียวแน่น ในกรณีที่มีความหลากหลายมากเกินไปโดยขาดพื้นที่ส่วนกลาง อาจทำให้คนเก็บตัวอยู่แต่ในบ้าน แต่หากย่านมีการบริหารจัดการที่ดี ความหลากหลายจะกลายเป็นจุดแข็งของย่านนั้น

2. สุขภาพกายและสุขภาพจิต (Physical and mental health) ย่านที่พักอาศัย คือ “สิ่งแวดล้อม” ที่เราใช้ชีวิตอยู่ด้วยมากที่สุด โดยเฉพาะกลุ่มคนเปราะบาง เช่นเด็กและผู้สูงอายุ จะเป็นตัวกำหนดสุขภาพเชิงพื้นที่ (Spatial determinants of health) เช่น ย่านที่มีทางเท้าดี มีพื้นที่สีเขียว และเข้าถึงอาหารที่มีประโยชน์ได้ง่าย จะช่วยลดโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (NCDs) เช่น โรคอ้วนหรือเบาหวาน ซึ่งส่งผลต่อสุขภาพกายที่ดี และความรู้สึกปลอดภัยในย่านและระดับเสียงรบกวนส่งผลต่อความเครียด การอยู่ในย่านที่ “ถูกตีตรา” (Stigmatized) หรือดูเสื่อมโทรม จะบั่นทอนความภูมิใจในตนเองและนำไปสู่ภาวะซึมเศร้าได้ ซึ่งจะส่งผลต่อสุขภาพจิตที่ดี นอกจากนี้พฤติกรรมของคนในชุมชนก็อาจส่งผลต่อพฤติกรรมของเราด้วย เช่น ถ้าเพื่อนบ้านส่วนใหญ่ออกมาวิ่งออกกำลังกาย คนในพื้นที่ก็มีแนวโน้มจะทำตามด้วย เป็นต้น

3. สุขภาวะและความเป็นอยู่ที่ดี (Well-being and The Just City) ย่านที่อยู่อาศัยมีผลต่อการเลื่อนฐานะทางสังคม (Social mobility) ย่านที่มีทรัพยากรดี เช่นโรงเรียนมีคุณภาพ มีแหล่งงานใกล้บ้าน จะทำหน้าที่เป็น “ลิฟต์” ที่ช่วยให้คนรุ่นต่อไปมีชีวิตที่ดีขึ้น ในขณะที่ย่านที่ขาดแคลนทรัพยากรที่ดี จะกลายเป็น “กับดัก” (Poverty trap) ที่จะส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของคนรุ่นต่อไป ดังนั้น เมืองที่เป็นธรรม (The just city) จะเป็นย่านที่อยู่อาศัยที่ช่วยส่งเสริมการขยับสถานะทางสังคม เกิดจากความไว้วางใจและความผูกพันของคนในชุมชน เมืองที่เป็นธรรมจึงต้องเอื้อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เข้มแข็ง ซึ่งนำไปสู่สุขภาวะที่ดีของผู้อยู่อาศัย

บทที่ 7 ความเหนียวแน่นทางสังคมและความเชื่อมโยงในย่านที่อยู่อาศัย (Social cohesion and neighborhood connections)

ความผูกพันในท้องถิ่นยังมีอยู่จริง ผู้คนส่วนใหญ่ยังคงให้ความสำคัญกับการมีปฏิสัมพันธ์ในระดับท้องถิ่น ย่านที่อยู่อาศัยไม่ใช่แค่พิภพบนแผนที่ แต่เป็นรากฐานของการสร้างความไว้วางใจ และการพึ่งพาอาศัยกันในชีวิตประจำวัน เป็นความสัมพันธ์ระหว่าง “ความผูกพันเชิงพื้นที่” กับ “สุขภาวะทางจิตใจของมนุษย์” โดยความเหนียวแน่นในระดับย่านที่อยู่อาศัยในชุมชน เกิดขึ้นได้จาก ความรู้สึกปลอดภัย ความเชื่อใจในตัวเพื่อนบ้านและการยอมรับในความแตกต่างหลากหลายของสมาชิกที่อาศัยอยู่ร่วมกัน ความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนี้ ยังช่วยเพิ่มความพึงพอใจต่อที่อยู่อาศัย ส่งผลให้ผู้คนมีความสุขที่จะหยั่งรากลึกในย่านนั้นในระยะยาว ลดอัตราการย้ายถิ่นฐานที่สร้างความปั่นป่วนให้กับระบบชุมชน จะเห็นได้ว่า ผลลัพธ์ของความสุขที่เพิ่มขึ้นและพบว่า ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน (Sense of community) และมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมในย่านที่อยู่อาศัย จะส่งผลให้ผู้คนมีความพึงพอใจในชีวิต (Life satisfaction) และมีสุขภาวะที่ดี (Well-being) สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

บทที่ 8 ย่านที่อยู่อาศัย สุขภาพ และสุขภาวะ (Neighborhoods, health, and wellbeing)

สภาพแวดล้อมของย่านที่อยู่อาศัยส่งผลต่อสุขภาพย่านโดยตรง เพราะที่อยู่อาศัยไม่ได้เป็นเพียงแค่สถานที่ตั้งของบ้าน แต่เป็นระบบนิเวศที่กำหนดพฤติกรรมสุขภาพของผู้อยู่อาศัย ผ่านปัจจัยโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การเข้าถึงอาหารที่มีประโยชน์ และโอกาสในการออกกำลังกาย ย่านที่อยู่อาศัยที่มีความเชื่อมโยง มีอัตราอาชญากรรมสูง หรือขาดพื้นที่สีเขียว จะสร้างความเครียดเรื้อรังให้แก่ผู้อยู่อาศัย ซึ่งส่งผลเสียต่อระบบภูมิคุ้มกันและเพิ่มความเสี่ยงต่อโรคหัวใจและหลอดเลือด และในย่านที่อยู่อาศัยที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านที่ดี จะทำหน้าที่เป็นเกราะป้องกันทางจิตใจ ช่วยลดความรู้สึกโดดเดี่ยวอ้างว้าง โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุและผู้อยู่อาศัยที่ใช้ชีวิตคนเดียว

นอกจากนี้ Clark ยังกล่าวถึง ความเหลื่อมล้ำทางสุขภาพเชิงพื้นที่ว่า “รหัสไปรษณีย์ อาจบอกอายุขัยได้แม่นยำกว่ารหัสพันธุกรรม” แสดงให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำ ระหว่างย่านคนรวยและย่านคนจนไม่ได้จำกัดอยู่แค่เรื่องของรายได้ แต่สะท้อน ออกมาในรูปแบบของช่องว่างด้านอายุขัยเฉลี่ย (Life expectancy gaps) และ อัตราการเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรัง เช่น โรคอ้วน โรคเบาหวาน เป็นต้น ซึ่งแปรผัน ตามคุณภาพและสิ่งแวดล้อมของย่านที่บุคคลนั้นอาศัยอยู่

บทที่ 9 ความต่อเนื่อง การเปลี่ยนแปลง และสุขภาวะในย่าน ที่อยู่อาศัยในเมือง (Continuity, change, and wellbeing in urban neighborhoods)

Clark กล่าวถึง ความยั่งยืนที่เกิดขึ้นในเมืองใหญ่ ในมุมหนึ่งย่านที่อยู่อาศัยมีความสั่นไหวและเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาตามพลวัตทางประชากร และกลไกตลาด แต่ในอีกมุมหนึ่งโครงสร้างเชิงพื้นที่บางแห่งกลับเปลี่ยนแปลงได้ ยากมาก เนื่องจากการแบ่งแยกสีผิวและเชื้อชาติและกำแพงทางเศรษฐกิจที่ฝัง รากลึกมาอย่างยาวนาน ส่งผลต่อความท้าทายและการกำหนดนโยบาย ผสมผสานทางสังคม ซึ่งเป็นนโยบายที่พยายามสร้างที่อยู่อาศัยให้คนหลาย สถานะและหลายชาติพันธุ์มาอยู่ร่วมกัน นอกจากนี้ Clark นำเสนอแนวคิดผัง เมืองยุคใหม่: เมือง 15 นาที และชุมชน 20 นาที (15/20-Minute community) ที่มุ่งเน้นให้การเข้าถึงบริการพื้นฐาน โรงเรียน ร้านค้า และพื้นที่สีเขียวสามารถ ทำได้ในระยะเดินหรือปั่นจักรยานจากบ้าน แม้จะเป็นแนวคิดที่ดีต่อสุขภาพและ สุขภาวะ (Well-being) แต่ Clark ชี้ว่าความท้าทายสำคัญคือ จะทำอย่างไร ไม่ให้แนวคิดนี้กลายเป็นสิทธิพิเศษเฉพาะย่านคนรวย และต้องมั่นใจว่าชุมชนผู้มี รายได้น้อยจะสามารถเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐานระดับท้องถิ่นที่มีคุณภาพสูงเช่นนี้ ได้ด้วยเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางพื้นที่ ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การสร้างเมืองที่ เป็นธรรม (The just city) ไม่จำเป็นต้องรื้อสร้างเมืองใหม่ทั้งหมด แต่ต้องเริ่ม จากการเข้าใจซึ่งจะช่วยให้เกิดการพัฒนา “ย่านที่อยู่อาศัย” ให้มีความเหมาะสม ต่อการอยู่อาศัยของประชาชนทุกเพศและวัย

กล่าวโดยสรุป หนังสือ "Rethinking Neighborhoods: Connections and Cohesion" เป็นหนังสือที่ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่าง "ย่านที่พักอาศัย" (Neighborhood) กับตัวบุคคลที่พักอาศัย โดยบุคคลจะทำการค้นหาและตัดสินใจเลือกย่านที่อยู่อาศัย โดยพิจารณาจากปัจจัยสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่เหมาะสมกับตนเอง ด้วยเหตุนี้ย่านที่อยู่อาศัยจึงไม่ใช่เพียงฉากหลังของชีวิต ไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่ทางกายภาพ แต่คือโครงสร้างพื้นฐานของชีวิตที่ส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพชีวิต สุขภาพ และความสุขของมนุษย์โดยตรง ดังนั้น จึงควรสร้างย่านที่พักอาศัยให้เป็น "เมืองที่เป็นธรรม" (Just city) ที่ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เข้มแข็งหรือเหนียวแน่นของผู้ที่อยู่อาศัยซึ่งจะนำไปสู่สุขภาวะที่ดีในการอยู่อาศัยตามมา โดยทั้งนี้ผู้วิพากษ์เห็นว่า สามารถนำแนวคิดในหนังสือเล่มนี้มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานเชิงนโยบายของประเทศไทยได้ 2 เรื่องที่สำคัญ ได้แก่

1) การจัดสวัสดิการสังคม (Social welfare) โดยการเปลี่ยนจากแนวคิดการจัดสวัสดิการแบบ "เน้นตัวบุคคล" มาเป็นแนวคิดการจัดสวัสดิการแบบ "เน้นพื้นที่และฐานรากของย่านที่อยู่อาศัย" ซึ่งจะช่วยแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำได้ตรงจุดมากขึ้นโดยมีแนวทางการจัดสวัสดิการดังนี้ (1) การจัดสวัสดิการเชิงพื้นที่ โดยการกระจายทรัพยากรตามความต้องการของย่านที่อยู่อาศัย ซึ่งในแต่ละย่านมีวงจรการใช้ชีวิตและปัญหาที่แตกต่างกัน การจัดสวัสดิการในประเทศไทยจึงไม่ควรเป็นแบบเสื้อโหล (One-size-fits-all) โดยรัฐบาลควรเปลี่ยนจากการให้สวัสดิการที่เหมือนกันทั่วประเทศ มาเป็นการให้งบประมาณที่ยืดหยุ่นตามลักษณะประชากรในย่านที่อยู่อาศัยนั้น เช่น ย่านที่มีผู้สูงอายุหนาแน่น (เช่น ชุมชนเก่าในกรุงเทพฯ ควรได้รับสวัสดิการเน้นไปที่การดูแลสุขภาพถึงบ้าน (Home care) ในขณะที่ย่านเกิดใหม่ที่มีวัยทำงานและเด็กเล็ก เช่น ย่านคอนโดหรือหมู่บ้านจัดสรรแถบชานเมือง ควรเน้นไปที่ศูนย์รับเลี้ยงเด็กที่มีคุณภาพและราคาถูก เป็นต้น (2) การจัดสวัสดิการทางอ้อม โดยการให้ความสำคัญกับการสร้างทุนทางสังคม โดยรัฐบาลควรให้การสนับสนุน

“สวัสดิการชุมชน” ที่จัดโดยคนที่อยู่อาศัยในย่านนั้นเอง เช่น กองทุนสวัสดิการชุมชน หรือการสร้างอาสาสมัครในย่านที่พักอาศัยเพื่อดูแลกันเอง (Neighbors-helping-neighbors) โดยเมื่อย่านที่อยู่อาศัยมีความเหนียวแน่น คนในชุมชนจะช่วยสอดส่องดูแลผู้ป่วยติดเตียงหรือเด็กที่ถูกละเลยทิ้งในเบื้องต้น ลดการพึ่งพิงสถานสงเคราะห์หรือหน่วยงานรัฐเพียงอย่างเดียว และ (3) การจัดสวัสดิการที่เชื่อมโยงกับ “การเคลื่อนที่ทางสังคม” (Social mobility) โดยการจัดสวัสดิการต้องเชื่อมโยงกับการเข้าถึงแหล่งงานและโรงเรียนคุณภาพ เช่น การจัดรถสาธารณะราคาถูกที่เชื่อมต่อย่านที่พักอาศัยกับย่านธุรกิจ เพื่อให้คนมีรายได้น้อยสามารถเข้าถึงโอกาสงานได้โดยไม่มีต้นทุนการเดินทางที่สูงเกินไป เป็นต้น

2) การบริหารงานยุติธรรม (Justice administration) โดยการเปลี่ยนแนวคิดจากกระบวนการยุติธรรมแบบรวมศูนย์และเน้นการลงโทษ มาสู่ “กระบวนการยุติธรรมเชิงพื้นที่” (Spatial justice) และการป้องกันเชิงรุกในระดับย่านที่อยู่อาศัย โดยมีแนวทางการดำเนินการดังต่อไปนี้ คือ (1) การบริหารงานยุติธรรมเชิงพื้นที่ (Neighborhood-based justice) โดยการส่งเสริมงานยุติธรรมชุมชนให้มีบทบาทเชิงรุกมากขึ้น โดยใช้ข้อมูลระดับย่านที่อยู่อาศัยเพื่อระบุจุดเสี่ยง (Hotspots) และเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ก่อนเกิดปัญหาอาชญากรรม และสนับสนุนให้เจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมทำงานเชิงรุกร่วมกับผู้นำชุมชนเพื่อแก้ไขความขัดแย้งเล็กๆ น้อยๆ ในชุมชนก่อนฟ้องคดี (2) การลดอัตราการทำผิดซ้ำผ่านกระบวนการสร้างความเหนียวแน่นทางสังคม โดยในกรณีการคืนผู้กระทำผิดสู่สังคม (Reentry) หากผู้พ้นโทษกลับไปอยู่ในย่านที่ขาดความเหนียวแน่นหรือถูกตีตรา (Stigmatized) โอกาสที่จะกลับไปทำผิดซ้ำจะสูงมาก หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมควรต้องทำงานเพื่อเตรียมความพร้อมให้ชุมชน “ยอมรับ” และสร้างเครือข่ายสนับสนุน (Social support network) ในพื้นที่ เพื่อให้ผู้พ้นโทษมีที่ยืนในชุมชนและมีเครือข่ายที่นำไปสู่การจ้างงานได้ (3) การออกแบบเมืองเพื่อป้องกันอาชญากรรม (Environmental criminology) กล่าวคือ ตามแนวคิดเรื่องพลวัตของย่านที่อยู่

อาศัย (Neighborhood dynamics) สภาพแวดล้อมทางกายภาพจะส่งผลต่อการควบคุมสังคม โดยการนำแนวคิดการออกแบบสิ่งแวดล้อมเพื่อป้องกันอาชญากรรม (CPTED) มาปรับใช้ เช่น การปรับปรุงพื้นที่รกร้างในย่านที่อยู่อาศัยที่มีความเสี่ยงให้เป็นพื้นที่กิจกรรม เพิ่มแสงสว่าง และสร้างอัตลักษณ์ให้ย่านที่อยู่อาศัย เพื่อให้คนในพื้นที่รู้สึกหวงแหนและร่วมกันดูแลความปลอดภัย และ (4) การลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงความยุติธรรม (Access to justice) โดยการลดปัญหา “กับดักพื้นที่” (Spatial traps) ที่ส่งผลให้คนที่อยู่อาศัยในย่านยากจนหรืออยู่อาศัยในย่านห่างไกล สามารถเข้าถึงการให้คำปรึกษาทางกฎหมายหรือความช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรมได้อย่างเหมาะสม เป็นต้น